ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (prvního senátu)

26. března 2009 *

Ve věci C-348/07,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Landgericht Hamburg (Německo) ze dne 18. června 2007, došlým Soudnímu dvoru dne 27. července 2007, v řízení

Turgay Semen

proti

Deutsche Tamoil GmbH,

SOUDNÍ DVŮR (první senát),

ve složení P. Jann, předseda senátu, M. Ilešič, A. Tizzano, E. Levits (zpravodaj) a J.-J. Kasel, soudci,

* Jednací jazyk: němčina.

generální advokát: M. Poiares Maduro,
vedoucí soudní kanceláře:C. Strömholm, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 18. září 2008,

s ohledem na vyjádření předložená:

– za M. Semena H.-J. Rustem, Rechtsanwalt,

– za Deutsche Tamoil GmbH T. Wambachem, Rechtsanwalt,

– za německou vládu M. Lummou, jakož i J. Kemper a T. Baermann,jako zmocněnci,

– za italskou vládu I. M. Bragugliou, jako zmocněncem, ve spolupráci s S. Fiorentinem, avvocato dello Stato,

– za Komisi Evropských společenství H. Støvlbækem a H. Krämerem, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 19. listopadu 2008,

vydává tento

Rozsudek

1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu článku 17 směrnice Rady 86/653/EHS ze dne 18. prosince 1986 o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců (Úř. věst. L 382, s. 17; Zvl. vyd. 06/01, s. 177, dále jen „směrnice“).

2 Tato žádost byla předložena v rámci sporu mezi T. Semenem, nájemcem čerpací stanice, a společností Deutsche Tamoil GmbH (dále jen „Deutsche Tamoil“), ohledně částky odškodnění při zániku smlouvy, která náleží T. Semenovi z důvodu ukončení smlouvy uvedenou společností.

Právní rámec

Právní úprava Společenství

3 Článek 17 směrnice stanoví:

„1. Členské státy přijmou opatření nezbytná, aby obchodní zástupce po zániku smlouvy získal odškodnění podle odstavce 2 nebo náhradu škody podle odstavce 3.

2. a) Obchodní zástupce má nárok na odškodnění, jestliže

– zmocniteli přivedl nové zákazníky nebo podstatně zvýšil objem obchodu se stávajícími zákazníky a zmocnitel má i nadále podstatné výhody z obchodu s těmito zákazníky, a

– zaplacení této odměny [tohoto odškodnění] je spravedlivé s ohledem na všechny okolnosti, zejména na provize, o které obchodní zástupce přichází a které vyplývají z obchodu s těmito zákazníky. Členské státy mohou stanovit, že mezi tyto okolnosti náleží rovněž použití či vyloučení konkurenční doložky ve smyslu článku 20;

b) Výše odškodnění nesmí překročit částku rovnající se ročnímu odškodnění vypočítanému z průměrné roční odměny pobírané obchodním zástupcem během pěti posledních let, a pokud smlouva trvá dobu kratší než pět let, je odškodnění počítáno z průměru za dotčené období trvání smlouvy;

c) Poskytnutí odškodnění nezbavuje obchodního zástupce možnosti žalovat na náhradu škody.

[…]“

Vnitrostátní právní úprava

4 Ustanovení § 89b odst. 1 německého obchodního zákoníku (Handelsgesetzbuch), ve znění platném v rozhodné době, provádí čl. 17 odst. 2 směrnice do vnitrostátního práva. Zní následovně:

„1. Obchodní zástupce může po ukončení smluvního vztahu od zmocnitele požadovat přiměřené odškodnění, pokud

1) zmocnitel má z obchodu s novými zákazníky, které získal obchodní zástupce, i po ukončení smluvního vztahu podstatné výhody,

2) obchodní zástupce ztratí v důsledku ukončení smluvního vztahu nárok na provizi, kterou by v případě pokračování tohoto smluvního vztahu měl z již uzavřených nebo v budoucnu uskutečněných obchodů se zákazníky, které získal, a

3) zaplacení odškodnění je s ohledem na všechny okolnosti spravedlivé.

2. Za rovnocenné se získáním nového zákazníka se považuje, jestliže obchodní zástupce zvýšil objem obchodu s některým ze stávajících zákazníků tak podstatně, že to z hospodářského hlediska odpovídá získání nového zákazníka.“

Spor v původním řízení a předběžné otázky

5 V období od 1. listopadu 2001 do 31. prosince 2005 byl T. Semen nájemcem čerpací stanice společnosti Deutsche Tamoil v Berlíně. Na této čerpací stanici prodával jménem a na účet uvedené společnosti především pohonné hmoty a mazací oleje, ale také telefonní karty různých operátorů, které mu tato společnost dodávala.

6 Deutsche Tamoil je součástí veřejně vlastněné libyjské skupiny Oilinvest, která provozuje v Německu síť přibližně 250 čerpacích stanic jak pod prvotřídní značkou Tamoil, odvozenou od svého obchodního názvu, tak i pod druhou, levnější značkou HEM.

7 Turgay Semen provozoval čerpací stanici značky HEM. Jeho provize se vypočítala u pohonných hmot na základě prodaného množství (provize za litr) a u olejů na základě

dosaženého obratu. Pokud majitelé benzínových karet, kterým Deutsche Tamoil poskytovala slevy, nakoupili benzín, T. Semen získal v takovém případě pouze nižší provizi.

8 Landgericht Hamburg byl požádán, aby rozhodl o odškodnění, které má být vyplaceno T. Semenovi po zániku jeho smlouvy se společností Deutsche Tamoil.

9 Podle německé soudní praxe mají tři kritéria uvedená v § 89b odst. 1 německého obchodního zákoníku kumulativní povahu a vzájemně se omezují. Odškodnění tak nemůže být vyšší než nejnižší částka, která je výsledkem jednoho z těchto tří kritérií.

10 Předkládající soud vychází z této soudní praxe a snaží se vykládat čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice v tom smyslu, že na základě tohoto ustanovení, podle kterého provize, o které obchodní zástupce přichází, představují pouze jednu ze skutečností, které je třeba vzít v úvahu v rámci posouzení spravedlnosti, lze mít rovněž za to, že provize, o které tento obchodní zástupce přichází, představují nejvyšší hranici odškodnění.

11 Avšak vzhledem k tomu, že měl Landgericht Hamburg pochybnosti ohledně uvedeného výkladu čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice, rozhodl se přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

„1) Je slučitelné s čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice, aby byl nárok obchodního zástupce na odškodnění omezen částkou provizí, o které přichází v důsledku ukončení smluvního vztahu, i když výhody, které zmocniteli zůstávají, mají vyšší peněžní hodnotu?

2) V případě, že zmocnitel patří do skupiny společností, patří mezi tyto výhody také výhody, které plynou ostatním společnostem této skupiny?“

K předběžným otázkám

K první otázce

12 Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda je čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice třeba vykládat v tom smyslu, že neumožňuje, aby byl nárok obchodního zástupce na odškodnění automaticky omezen částkou provizí, o které přichází v důsledku ukončení smluvního vztahu, i když výhody, které zmocniteli zůstávají, mají vyšší peněžní hodnotu.

13 V tomto ohledu je třeba nejprve uvést, že článek 17 směrnice musí být vykládán s ohledem na účel sledovaný touto směrnicí a na systém, který zavádí (viz rozsudek ze dne 23. března 2006, Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, Sb. rozh. s. I-2879, bod 17).

14 Je dále nesporné, že účelem směrnice je harmonizovat právo členských států, co se týče právních vztahů mezi stranami smlouvy o obchodním zastoupení. Jejím cílem je tak zejména ochrana obchodních zástupců v jejich vztazích se zmocniteli a stanovení za tímto účelem zejména pravidel upravujících, v jejích v článcích 13 až 20, uzavření a zánik smlouvy o zastoupení (výše uvedený rozsudek Honyvem Informazioni Commerciali, body 18 a 19).

15 Co se týče zániku smlouvy, čl. 17 odst. 1 směrnice zavádí systém, který umožňuje členským státům, aby si zvolily mezi dvěma řešeními. Tyto státy musí totiž přijmout opatření nezbytná k tomu, aby obchodní zástupce po zániku smlouvy získal buď odškodnění určené podle kritérií uvedených v odstavci 2 téhož článku, nebo náhradu škody v závislosti na kritériích definovaných v jeho odstavci 3.

16 Spolková republika Německo si zvolila řešení stanovené v uvedeném čl. 17 odst. 2.

17 Podle ustálené judikatury je systém zavedený článkem 17 této směrnice vzhledem zejména k ochraně obchodního zástupce po zániku smlouvy kogentní povahy (rozsudek ze dne 9. listopadu 2000, Ingmar, C-381/98, Recueil, s. I-9305, bod 21, a výše uvedený rozsudek Honyvem Informazioni Commerciali, bod 22).

18 Co se týče odškodnění při zániku smlouvy, členské státy tak mohou využívat svého prostoru pro uvážení, pokud jde o výběr způsobů výpočtu tohoto odškodnění, pouze v rámci vymezeném články 17 a 18 směrnice (výše uvedené rozsudky Ingmar, bod 21, a Honyvem Informazioni Commerciali, bod 35).

19 Postup stanovený článkem 17 směrnice lze rozdělit na tři fáze. První z těchto fází má především za cíl vyčíslit výhody zmocnitele vyplývající z obchodu se zákazníky, které získal obchodní zástupce, a to v souladu s ustanoveními čl. 17 odst. 2 písm. a) první odrážky této směrnice. Druhá fáze má pak za cíl ověřit, podle druhé odrážky tohoto ustanovení, zda částka, ke které se dospělo na základě výše uvedených kritérií, je spravedlivá s ohledem na všechny okolnosti projednávaného případu, a zejména s ohledem na ztráty provizí, které vznikly obchodnímu zástupci. Konečně ve třetí fázi se na částku odškodnění uplatní maximální hranice stanovená v čl. 17 odst. 2 písm. b)

směrnice, která se použije pouze tehdy, pokud ji tato částka, která vyplývá z dvou předešlých fází výpočtu, převyšuje.

20 Vzhledem k tomu, že vzniklé ztráty provizí představují pouze jeden z prvků, které jsou relevantní v rámci posouzení spravedlnosti, je tudíž na vnitrostátním soudu, aby posoudil, během druhé fáze svého hodnocení, zda je odškodnění přiznané obchodnímu zástupci v konečném výsledku spravedlivé, a tedy zda, a případně v jakém rozsahu je třeba s ohledem na všechny okolnosti projednávaného případu toto odškodnění upravit.

21 S ohledem na účel směrnice, jak byl připomenut v bodě 14 tohoto rozsudku, z uvedeného systému vyplývá, že takový výklad článku 17 směrnice, jaký předložil předkládající soud, by bylo možné přijmout pouze tehdy, pokud by bylo vyloučeno, že takový výklad poškodí obchodního zástupce.

22 V tomto ohledu je krom toho třeba konstatovat, že Soudní dvůr již odkázal na zprávu o provádění článku 17 směrnice předloženou Komisí dne 23. července 1996 [COM(96) 364 konečné znění]. Tato zpráva poskytuje podrobné informace, co se týče faktického výpočtu odškodnění, a má za cíl usnadnit jednotnější výklad tohoto článku 17 (viz výše uvedený rozsudek Honyvem Informazioni Commerciali, bod 35). Uvedená zpráva uvádí různé faktory, které je tak třeba zohlednit při posouzení spravedlnosti v praxi, z nichž některé mohou působit ve prospěch vyššího odškodnění.

23 Ve světle těchto úvah je tedy třeba konstatovat, že prostor pro uvážení, který mají členské státy pro to, aby případně upravily z důvodu spravedlnosti odškodnění, které má být vyplaceno obchodnímu zástupci při zániku smlouvy, nelze vykládat v tom smyslu, že případnou úpravou lze toto odškodnění pouze snížit. Takový výklad čl. 17 odst. 2 písm. a) druhé odrážky směrnice, který by umožňoval automatické vyloučení jakéhokoliv zvýšení uvedeného odškodnění, by totiž představoval výklad, který by poškozoval obchodního zástupce v případě zániku smlouvy.

24 Z toho vyplývá, že nelze přijmout takovou soudní praxi, o jaké se mluví v bodě 9 tohoto rozsudku, která automaticky vylučuje, že by odškodnění mohlo být zvýšeno v rámci uplatnění kritéria spravedlnosti do maximální hranice stanovené v čl. 17 odst. 2 písm. b) směrnice, v případě, kdy výhody, které zmocniteli zůstávají, mají vyšší peněžní hodnotu než provize, o které obchodní zástupce přichází.

25 S ohledem na výše uvedené je třeba odpovědět na první otázku tak, že čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že neumožňuje, aby byl nárok obchodního zástupce na odškodnění automaticky omezen částkou provizí, o které přichází v důsledku ukončení smluvního vztahu, i když výhody, které zmocniteli zůstávají, mají vyšší peněžní hodnotu.

K druhé otázce

26 Podstatou druhé otázky předkládajícího soudu je, zda je čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice třeba vykládat v tom smyslu, že v případě, že zmocnitel patří do skupiny společností, jsou výhody, které plynou společnostem této skupiny, považovány za součást výhod zmocnitele a je třeba je zohlednit při výpočtu nároku obchodního zástupce na odškodnění.

27 Za účelem provedení výkladu čl. 17 odst. 2 písm. a) první odrážky směrnice je třeba zaprvé vycházet z jejího znění.

28 V tomto ohledu je třeba konstatovat, že toto ustanovení se zabývá pouze smluvními vztahy „zákazníci/zmocnitel“ a výhodami „zmocnitele“ vyplývajícími z obchodů

uskutečněných s těmito zákazníky. Doslovný výklad čl. 17 odst. 2 písm. a) první odrážky směrnice vede tudíž k závěru, že toto ustanovení vylučuje, aby při výpočtu „výhod zmocnitele“ mohly být zohledněny výhody třetích osob.

29 Tento výklad, tedy výklad, který zohledňuje pouze vztah mezi zmocnitelem a obchodním zástupcem, potvrzuje systematický výklad uvedeného ustanovení.

30 Horní hranice odškodnění stanovená v čl. 17 odst. 2 písm. b) směrnice se totiž vypočítá na základě odměn pobíraných obchodním zástupcem. Jak přitom uvedla italská vláda, i když je zmocnitel součástí skupiny společností, je to vždy jen zmocnitel, který platí odměny, a nikoli ostatní společnosti skupiny.

31 Konečně, je třeba konstatovat, že z bodu 2 odůvodnění směrnice vyplývá, že tato směrnice má za cíl zejména bezpečnost obchodů, a tudíž právní jistotu v oblasti obchodního zastupování. Tento cíl v zásadě vylučuje, aby se zohledňovaly výhody třetích osob, není-li tak dohodnuto ve smlouvě mezi zmocnitelem a obchodním zástupcem. Vnitrostátnímu soudu přísluší, aby v tomto ohledu posoudil smlouvu o obchodním zastoupení na základě platného vnitrostátního práva.

32 Vzhledem k výše uvedenému je na druhou otázku třeba odpovědět tak, že čl. 17 odst. 2 písm. a) směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že v případě, že zmocnitel patří do skupiny společností, nejsou výhody, které plynou společnostem této skupiny, v zásadě považovány za součást výhod zmocnitele, a není tudíž nutné je zohlednit při výpočtu nároku obchodního zástupce na odškodnění.

K nákladům řízení

33 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (první senát) rozhodl takto:

1) Článek 17 odst. 2 písm. a) směrnice Rady 86/653/EHS ze dne 18. prosince 1986 o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců musí být vykládán v tom smyslu, že neumožňuje, aby byl nárok obchodního zástupce na odškodnění automaticky omezen částkou provizí, o které přichází v důsledku ukončení smluvního vztahu, i když výhody, které zmocniteli zůstávají, mají vyšší peněžní hodnotu.

2) Článek 17 odst. 2 písm. a) směrnice 86/653 musí být vykládán v tom smyslu, že v případě, že zmocnitel patří do skupiny společností, nejsou výhody, které plynou společnostem této skupiny, v zásadě považovány za součást výhod zmocnitele, a není tudíž nutné je zohlednit při výpočtu nároku obchodního zástupce na odškodnění.

Podpisy.